

*Мельник П. В.,**магістр філології, народний депутат України,**голова підкомітету з питань координації програм технічної допомоги Європейського Союзу та співпраці з Євратомом Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України з Європейським Союзом*

СИНОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Анотація. Анотована стаття присвячена вивченню явища синонімії в термінології інформаційного права. У термінології зазначеної галузі виділено такі типи семантичних синонімів: використання паралельних термінів (термінів-синонімів) за допомогою дужок; рівноправне існування варіантів повного та короткого найменування; синтаксична синонімія.

Аналіз структури термінолексyki інформаційного права засвідчив наявність у загальному масиві значної кількості аналітичних номінативних конструкцій зі вставними елементами в дужках. Вставні конструкції фактично повторюють певну частину дефініції. З'ясовано, що такий прояв дублювання обмежує сферу номінації терміна в його первинному сприйнятті. Це явище виникає під час кодифікації термінолексyki нових галузей наукового знання на етапі активного формування, коли використовується загальноживана лексика чи лексика інших галузей знання слугує субстратом для нової термінології. Така мовна надмірність забезпечує точне розуміння й адекватне сприйняття інформації адресатом. Частина нових понять галузі інформаційного права виявляє нестабільність, «рухливість» семантичного обсягу, а це є причиною того, що законодавець кодифікує їх, використовуючи вставні елементи, унаслідок чого закріплюється використання паралельних термінів (термінів-синонімів) за допомогою дужок.

Аналіз лексичного наповнення текстів інформаційно-правового спрямування виявив рівноправне використання варіантів повного та короткого найменування поняття, а також синтаксичну синонімію: морфологічна субституція, зачіпаючи зовнішню форму лексеми, виявляється в термінології через заміну функційного типу позначення (заміна частин мови). Встановлено, що явище синонімії виявляє досить обмежене поширення в термінології галузі інформаційного права, що засвідчує її достатню впорядкованості та системності, адже поява нової галузі права, термінологія якої перебуває на етапі розроблення й стандартизації, уможливує виведення з термінології законодавства такого небажаного явища як синонімія.

Ключові слова: термін, термінологія, інформаційне право, синонімічні термінології.

Розбудову й формування терміносистем будь-яких галузей знань супроводжують різні лексико-семантичні процеси, які здійснюють вплив на подальші функції термінолексyki у відповідних контекстах. Оскільки термінологія – це складова лексyki мови, то цілком природньо, що термінологічній системі властиві й семантичні явища. Будь-які значущі процеси, починаючи від зародження галузі знання до зміни домінантних теорій, «філіації (виділення з певної галузі знань нових спеціалі-

зованих галузей) – спричиняє «сплеск» синонімії та полісемії» [1, с. 196]. Конкретні процеси зумовлюють і характер відповідних семантичних явищ (синонімії та полісемії) у термінології. Під час становлення певної нової галузі знань у терміна може одночасно виникати кілька значень, що призводить до полісемії в термінології, а зміна домінантних теорій спричиняє співіснування старого й нового, ширшого й вужчого (спеціалізованого) значень.

Сутність синонімії в різних терміносистемах аналізують у своїх працях К. Авербух [2], Д. Шелов [3], Т. Панько [4], М. Вакуленко [5], Л. Архипенко [6], Т. Михайлова [7], М. Шевченко [8], Г. Ус [9], І. Волкова [10], І. Козловець [11], Н. Краснопольська [12], Т. Лепеха [13], Т. Соколовська [14], М. Сташко [15], С. Терещенко [16], Є. Ковкіна [17] та інші дослідники термінології. Необхідність вивчення питань синонімії, антонімії, полісемії та омонімії викликана фрагментарністю висвітлення цього питання, різними підходами та ставленням до лексико-семантичних процесів у термінології, особливо до синонімії в галузі права, яка, на думку і лінгвістів, і правників, є поширеним порушенням принципу єдності юридичної термінології.

Мета поданої роботи – здійснити аналіз специфіки синонімічних відношень у структурі термінолексyki інформаційного права.

В енциклопедії «Українська мова» синоніми тлумачать як «... слова (переважно однієї частини мови) або їхні окремі значення, а також стійкі словосполучення, афікси, словотвірні типи, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що при повній чи частковій формальній відмінності мають тотожні значення (з можливими відмінностями у стилістичній та граматичній характеристиках та в сполучуваності)» [18, с. 539]. Зважаючи на погляди термінології як науки М. Вакуленко синоніми розуміє як «... одиниці системи мови (морфеми, лексеми, синтаксичні конструкції), які в межах, як правило, одного мовного рівня позначають те саме поняття і які можна замінити в контексті без спотворення загального змісту [5, с. 78.]».

У мовознавстві, крім поняття синонімія, функціонують ще й такі, як еквівалентність, дублетність та варіативність. У їхньому визначенні науковцями наявні певні різночитання щодо розуміння цих металінгвістичних позначень. С. Гриньов-Гриневиц говорить про існування рівнозначних термінів – термінів з однаковим чи подібним значенням, використовуваних для позначення одного поняття [1, с. 105-106]. Він поділяє рівнозначні терміни на терміни синоніми та еквіваленти.

Б. Головін і Р. Кобрин вважають, що «існування абсолютних синонімів, тобто слів, які повністю збігаються за значенням і вживанням, у загальнолітературній мові викликає

сумніви. Але термінологіям властива саме абсолютна синонімія, що дає підстави називати це явище термінологічною дублетністю. Термінологічні дублети – це слова або словосполучення, які поєднуються особливою термінологічною співвіднесеністю з тим самим науковим поняттям» [19, с. 54]. На відміну від С. Гриньова-Гриневица, ці мовознавці називають дублетами будь-які абсолютні синоніми. Таким чином, підходи лінгвістів до визначення понять дублетність і дублет відрізняються.

З цього приводу К. Авербух зауважує: «У багатьох термінологічних публікаціях зіставляються ряди чи одиниці номінації спеціальних понять і здійснюється чергова спроба з'ясувати, що це таке – синоніми, дублети, а може, варіанти? Але така постановка питання не має вирішення, бо зіставляються одиниці та явища, виявлені на підставі різних класифікацій, які не тільки не виключають обсягів понять один одного, але в окремих випадках, навпаки, роблять припущення» [2, с. 82]. Підтримуючи цю дискусію, приєднуємося до позиції К. Авербуха.

Традиційно за спільністю лексичного значення синоніми вибудовують різнокількісні синонімічні ряди чи синонімічні гнізда. Дослідниця термінологічної лексики Т. Михайлова наголошує на відсутності синонімічних рядів в загальноприйнятому розумінні через те, що терміни-синоніми не проявляють градацію у вираженні спільного значення [7, с. 55].

Синонімію вважають небажаним явищем, ознакою недостатньо впорядкованої термінології через можливість ускладнення адекватного трактування. Творці термінів, переслідуючи мету зробити терміни точними й раціональними виразниками спеціальних понять, намагаються свідомо звільнити їх від такого природнього семантичного явища, як синонімічність. У наукових розвідках мовознавців постійно триває дискусія щодо ролі синонімії в термінології, адже, як зазначає Л. Архипенко, «... спостереження над реальним функціонуванням термінів у текстах різних спеціальностей дозволяє стверджувати, що основні семантичні характеристики термінів (моносемія, відсутність синонімів тощо) існують як провідні тенденції в цьому функціональному класі, але ніколи не реалізуються повністю, оскільки мова дає лексичний матеріал для різних термінологій, але вона ж і нав'язує їм принцип своєї організації» [6, с. 233].

У статті «Від терміна до системи» Т. Панько справедливо зауважує, що «... синонімі та варіантні терміни й боротьба між ними за місце в науковій термінології вказують на її постійний розвиток, і вже традиційною, поряд із загальновизнаною про шкідливість синонімів для термінології, стала теза про синонімію як невід'ємну ознаку термінової лексики» [4, с. 101].

Закономірно, що дослідники синонімії в термінології кожен по-своєму розуміють і сприймають це явище. М. Вакуленко, аналізуючи доробок відомих термінологів, констатує: «противники синонімії визнають, що відсутність синонімів можна розглядати лише як тенденцію. І хоча про необхідність однозначності та відсутність синонімів у словах-термінах пишуть скрізь і постійно, зазначає В. Даниленко [20, с.11-13], навіть у стандартах, де ставлення до синонімії категорично заперечне, з'являються «замасковані» синоніми. Це, наприклад, взятій у дужки термін, наявність короткої форми складеного терміна (у тому числі інтернаціоналізми та слова, утворені від тієї самої основи, що входить у повну форму терміна), фамільні терміни як варіанти найменувань за класифікаційною ознакою, терміни з використанням символів і под.» [5, с. 83].

Г. Ус вважає, що «... у різних терміносистемах синонімія може виявлятися більшою чи меншою мірою, в окремих вона є справді небажаним явищем. Особливо це стосується правничої термінології як складника мови законотворчості, що за своєю функційною специфікою не повинна передбачати ані формального, ані змістового візноманітнення, радше варіювання» [9, с. 168]. Проте позамовні впливи на офіційно-діловий стиль узагалі та його юридичний підстиль зокрема неминучі. Власне через це становлення термінології інформаційного права супроводжується появою термінів-синонімів.

У термінології інформаційного права виділяємо такі типи семантичних синонімів:

- використання паралельних термінів (термінів-синонімів) за допомогою дужок;
- рівноправне існування варіантів повного та короткого найменування;
- синтаксичну синонімію;
- паралельне функціонування питомого терміна й запозиченої з іншої мови термінолексми.

Аналіз структури термінолексми інформаційного права засвідчує наявність у загальному масиві значної кількості аналітичних номінативних конструкцій зі вставними елементами в дужках:

ВИМОГИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ СЕКРЕТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ПРОТИДІЇ ТЕХНІЧНІЙ РОЗВІДЦІ) – документи щодо розроблення та впровадження заходів з метою досягнення встановлених норм ефективності технічного захисту секретної інформації (протидії технічній розвідці) (Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440); *ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕХНІЧНОГО ЗАХИСТУ СЕКРЕТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ПРОТИДІЇ ТЕХНІЧНІЙ РОЗВІДЦІ)* – ступінь відповідності вжитих заходів щодо технічного захисту секретної інформації (протидії технічній розвідці) установленим нормам і вимогам (Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440); *ЖУРНАЛ (ЧАСОПИС)* – періодичне журнальне видання, яке виходить під постійною назвою, має постійні рубрики, містить статті, реферати, інші матеріали з різних громадсько-політичних, наукових, виробничих та інших питань, літературно-художні твори, ілюстрації, фотографії (ДСТУ 3017-95 "Видання. Основні види Терміни та визначення"); *ПЕРЕДУМОВИ ВИТОКУ (ПРОСОЧЕННЯ) ІНФОРМАЦІЇ ТЕХНІЧНИМИ КАНАЛАМИ* – наявність технічного каналу поширення інформації за відсутності підтвердженої відповідності впроваджених заходів вимогам та нормам з ТЗІ (Положення про державний контроль за станом технічного захисту інформації, затверджене Наказом Держспецв'язку України від 16.05.2007 р. № 87, п. 1.3.); *АДМІНІСТРАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ (ДАНИ)* – 1) офіційні документовані дані, що дають кількісну характеристику явищ та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній, інших сферах життя і збираються, використовуються, поширюються та зберігаються органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування, юридичними особами відповідно до законодавства з метою виконання адміністративних обов'язків та завдань, що належать до їх компетенції (Закон України «Про інформацію», ст. 19-1); 2) дані, отримані на підставі спостережень, проведе-

них органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування та іншими юридичними особами відповідно до законодавства та з метою виконання адміністративних обов'язків та завдань, віднесених до їх компетенції (Закон України «Про державну статистику» (в редакції Закону № 1922-III від 13.07.2000 р.), ст. 1).

Подібні вставні конструкції фактично повторюють певну частину дефініції. Саме такий прояв дублювання обмежує сферу номінації терміна в його первинному сприйнятті. Це явище виникає під час кодифікації термінологіки нових галузей наукового знання на етапі активного формування, коли використовується загальноживана лексика чи лексика інших галузей знання слугує субстратом для нової термінології. Така мовна надмірність власне й забезпечує точне розуміння й адекватне сприйняття інформації адресатом.

Частина нових понять галузі інформаційного права виявляє нестабільність, «рухливість» семантичного обсягу, а це є причиною того, що законодавець кодифікує їх, використовуючи вставні елементи: *ПЕРЕСИЛАННЯ ПОШТОВИХ ВІДПРАВЛЕНЬ (ПОШТОВИХ ПЕРЕКАЗІВ)* – сукупність операцій з приймання, обробки, перевезення та доставки (вручення) поштових відправлень (поштових переказів) (Правила надання послуг поштового зв'язку, затвержені Постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 р. № 1155, п. 3); *ПУБЛІЧНЕ СПОВІЩЕННЯ (ДОВЕДЕННЯ ДО ЗАГАЛЬНОГО ВІДОМА)* – передача за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гаммапроменів тощо), у тому числі з використанням супутників, чи передача на віддалі за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю (провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організації мовлення тощо, коли зазначена передача може бути прийнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуку не можуть бути сприйняті (Закон України «Про авторське право і суміжні права», ст. 1); *РОЗПОВСЮДЖУВАЧ (ДИСТРИБ'ЮТОР, ПРОКАТНИК) ФІЛЬМУ* – суб'єкт кінематографії, який має право на розповсюдження фільму (Закон України «Про кінематографію», ст. 3); *РУХОМИЙ (МОБІЛЬНИЙ) ЗВ'ЯЗОК* – електрозв'язок із застосуванням радіотехнологій, під час якого кінцеве обладнання хоча б одного із споживачів може вільно переміщатися в межах усіх пунктів закінчення телекомунікаційної мережі, зберігаючи єдиний унікальний ідентифікаційний номер мобільної станції (Закон України «Про телекомунікації», ст. 1; Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг, затвержені Постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.2005 р. № 720); *СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ (КОМЕРЦІЇ)* – сукупність програмно-технічних засобів, процедур і правил, використання яких дає змогу споживачу здійснити віддалений доступ до преїскурантів торговців, виконати замовлення на поставку та оплату замовлених товарів (послуг) (Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням затвержене постановою Національного банку України від 19.04.2005 р. № 137, п. 1.5.); *СПЕЦІАЛЬНІ ВИДИ ЗВ'ЯЗКУ (СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК)* – види зв'язку, при використанні яких з метою приховування змісту інформації здійснюється її криптографічне пере-

творювання (Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440); *ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ (ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗОК)* – передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних 167 системах (Закон України «Про телекомунікації», ст. 1; Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг, затвержені Постановою Кабінету Міністрів України від 09.08.2005 р. № 720); *ДЕРЖАВНІ (АДМІНІСТРАТИВНІ) ПОСЛУГИ* – послуги, обов'язковість отримання яких установлюється законодавством та які надаються фізичним чи юридичним особам органами виконавчої влади, створеними ними установами та організаціями, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів. Надання цих послуг безпосередньо пов'язане з виконанням основних функцій та завдань органом влади (Порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи "Електронний Уряд", затверджений Наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 15.08.2003 р. № 149, п. 2); *ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ (ОБІГ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ)* – 1) сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів. Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством (Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», ст. 9); 2) система програмно-технічних, організаційних та нормативно-методичних засобів для автоматизації роботи з електронними документами на основі інформаційних технологій у процесі здійснення управлінських дій (Методика визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації, затверджена наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 6.06.2003 № 97, п. 2); *ЗАПИС (ЗВУКОЗАПИС, ВІДЕОЗАПИС)* – фіксація за допомогою спеціальних технічних засобів (у тому числі й за допомогою числового представлення) на відповідному матеріальному носії звуків і (або) рухомих зображень, яка дозволяє здійснювати їх сприйняття, відтворення або сповіщення за допомогою відповідного пристрою (Закон України «Про авторське право і суміжні права», ст. 1); *ІНФОРМАТИВНА ОЗНАКА [ІНФОРМАТИВНИЙ ПАРАМЕТР] СИГНАЛУ* – ознака [параметр] діяння, яка [який] використовується для подавання даних, що їх пересилають (ДСТУ 3956-2000 "Технічні засоби вимірювання та керування в промислових процесах. Частина 1. Основні поняття. Терміни та визначення"); *ІНФОРМАЦІЙНА (АВТОМАТИЗОВАНА) СИСТЕМА* – організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів (Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (редакція від 31 травня 2005 року), ст. 1); *ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАН НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА (ЕКОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ)* – будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про: стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів –

землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення; біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію з об'єктами навколишнього природного середовища; джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей; загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей; екологічні прогнози, плани і програми, заходи, у тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища; витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля (Положення про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища, затверджене наказом Мінприроди України від 01.11.2005 р. № 397, п. 1.3.); **МОНОПОЛЬНИЙ (ДОМІНУЮЧИЙ) ОПЕРАТОР ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ** – оператор, який відповідно до законодавства України займає монопольне (домінуюче) становище на ринку певних телекомунікаційних послуг на території держави чи певного регіону (Закон України «Про телекомунікації», ст. 1); **ОПРИЛЮДНЕННЯ (РОЗКРИТТЯ ПУБЛІЦІ) ТВОРУ** – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо (Закон України «Про авторське право і суміжні права», ст. 1); **ПОВІДОМЛЕННЯ ДАНИХ (ЗВ'ЯЗОК)** – обмежена послідовність слів даних, які передаються і сприймаються як єдине ціле (ДСТУ 2617-94 "Електрозв'язок. Мережі та канали передавання даних. Терміни та визначення"); **ПРОЕКТ (РОБОТА) З ІНФОРМАТИЗАЦІЇ** – комплекс взаємопов'язаних заходів, що узгоджені за часом, використанням певних матеріально-технічних, інформаційних, людських, фінансових та інших ресурсів і мають на меті створення 143 заздалегідь визначених інформаційних і телекомунікаційних систем, засобів інформатизації та інформаційних ресурсів і виконуються в межах бюджетної програми (Методика визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації, затверджена наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 6.06.2003 р. № 97, п. 2); **ПУБЛІЧНЕ СПОВІЩЕННЯ (ДОВЕДЕННЯ ДО ЗАГАЛЬНОГО ВІДОМА)** – передача за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо), у тому числі з використанням супутників, чи передача на віддалі за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю (провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організації мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є 145 такою, що без зазначеної передачі

зображення чи звуки не можуть бути сприйняті (Закон України «Про авторське право і суміжні права», ст. 1); **СТУДІЯ-ВИРОБНИК (НЕЗАЛЕЖНИЙ ПРОДЮСЕР)** – суб'єкт господарювання, який займається створенням (виготовленням) фільмів, реклами, окремих теле- та/або радіопередач чи програм (Закон України «Про телебачення і радіомовлення» ст. 1).

Наведені приклади засвідчують законодавче закріплення використання паралельних термінів (термінів-синонімів) за допомогою дужок: *витік інформації – просочення інформації; журнал – часопис, поштові відправлення- поштові перекази, публічне сповіщення – доведення до загального відома, розвсюджувач фільму – дистрибутор фільму – проктер фільму, зв'язок – система зв'язку, рухомий зв'язок – мобільний зв'язок, система електронної торгівлі – система електронної комерції, спеціальні види зв'язку – спеціальний зв'язок, телекомунікації – електрозв'язок* тощо.

Як бачимо, одна дефініція в тексті нормативного правового акта може супроводжувати два й більше терміни. Така ситуація фактично призводить до певної нівелюції розрізнявальних семантичних ознак кількох мовних одиниць.

Таким чином, на законодавчому рівні закріплюється доволі поширене в мовах спеціального призначення явище, коли різні термінологічні одиниці, одного денотативного класу, використовуються для позначення того ж об'єкта позамовної дійсності, можуть тлумачитись у тексті як терміни-дублети з абсолютною тотожністю значень, і як терміни-синоніми з певними смисловими ознаками загальної концептуальної структури.

У законодавчих текстах спостерігаємо використання й більш складних для сприйняття конструкцій з контактними дужками. Супроводжувальні вставки в подібних конструкціях виконують функцію уточнення, наприклад: **ІНФОРМАЦІЙНА ЄМНІСТЬ (НОСІЯ МАГНІТНОГО ЗАПИСУ) [СИГНАЛОГРАМІ]** – характеристика одиниці носія магнітного запису [сигналограми], яка визначає кількість інформації, що записана або записується (ДСТУ 2813-94 "Носії магнітного запису. Терміни та визначення"). Вставні конструкції в дужках, на наш погляд, обмежують інтерпретаційний потенціал дефінованих термінів.

У загальному масиві термінології інформаційного права виявляємо ще одну з форм вербальної репрезентації ментальних структур, використовуваних в інформаційно-правових законодавчих текстах, яка представлена поєднанням сполучників «та / або» наприклад: **РУЙНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА / АБО БАЗ ДАНИХ** – втрата баз даних або викривлення інформації в них, втрата або пошкодження програмного забезпечення, пошкодження комп'ютерного обладнання, каналів зв'язку тощо, що призводить до неможливості функціонування інформаційних систем або виконання ними окремих функцій (Положення про забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків України, затверджене Постановою Національного банку України від 17.06.2004 р. № 265). У такий спосіб законодавець встановлює і кон'юнктивні, і диз'юнктивні, і водночас кон'юнктивні та диз'юнктивні відносини.

Аналізуючи лексичне наповнення текстів інформаційно-правового спрямування, доволі часто спостерігаємо рівноправне використання варіантів повного та короткого найменування поняття. Лексичними варіантами термінів зазвичай називають повні й скорочені найменування, котрі існують

і функціонують паралельно. Зважаючи на основні словотвірні засоби, утворення складноскорочених термінів можна віднести до різних способів словотворення складних термінів: власне чисте словоскладання й складно-флексійний спосіб. Складно-флексійним способом, як правило, утворені терміни-аббревіатури, наприклад: *АС* – *автоматизована система*; *ЗМІ* – *засоби масової інформації*; *ПК* – *програма користувача*; *АС* – *автоматизована система*; *ВІ* – *відкрита інформація*; *ВІВД* – *відкрита інформація, що належить до державних інформаційних ресурсів*; *ЗТЗІ* – *засіб технічного захисту інформації*; *ІДТ* – *інформація, що становить державну таємницю*; *ІзОД* – *інформація з обмеженим доступом*; *ІТС* – *інформаційно-телекомунікаційна система*; *КЗЗ* – *комплекс засобів захисту*; *КЗІ* – *криптографічний захист інформації*; *КІ* – *конфіденційна інформація*; *КІВД* – *службова інформація та конфіденційна інформація, яка перебуває у володінні розпорядників інформації, визначених частиною першою статті 13 Закону України “Про доступ до публічної інформації”*; *КСЗІ* – *комплексна система захисту інформації*; *НД* – *нормативний документ*; *НСД* – *несанкціонований доступ*; *ОІД* – *об’єкт інформаційної діяльності*; *ПРД* – *правила розмежування доступу*; *СЗІ* – *служба захисту інформації*; *ТЗІ* – *технічний захист інформації*; *ФПБ* – *функціональна послуга безпеки* тощо.

Терміни, віднесені до словоскладання, виконують еліптичні функції, наприклад: *власник ресурсів* – *ресурсовласник*, *адміністративні послуги* – *адмінпослуги*, *державні ресурси* – *держресурси*, *інформаційне агентство* – *інформагентство*, *державна таємниця* – *держтаємниця*, *загальний доступ до судових рішень* – *загальнодоступність судових рішень*, *спеціальний зв’язок* – *спецзв’язок*, *технічна довідка* – *техдовідка*, *технічний захист інформації* – *техзахист інформації*, *спеціальний зв’язок* – *спецзв’язок*, *державна служба спеціального зв’язку та захисту інформації* – *держспецзв’язок*, *інформаційна модель* – *інформмодель*, *інформаційна*, *інформаційна підтримка* – *інформпідтримка*, *інформаційне агентство* – *інформагентство*, *інформаційне видання* – *інформвидання*, *інформаційне забезпечення* – *інформзабезпечення*, *інформаційне повідомлення* – *інформповідомлення*.

У термінології інформаційного права простежуємо синтаксичну синонімію: морфологічна субституція, зачіпаючи зовнішню форму лексеми, виявляється в термінології через заміну функційного типу позначення (заміна частин мови), наприклад, у залежній синтаксичній позиції прикметник замінює іменник: *аналіз інформації* – *інформаційний аналіз*, *безпека інформації* – *інформаційна безпека*, *виділення радіочастот* – *радіочастотне виділення*, *витік інформації* – *інформаційний витік*, *дані особистого характеру* – *особисті дані*, *джерело інформації* – *інформаційне джерело*, *документи на папері* – *паперові документи*, *експертиза цінності (документів)* – *ціннісна експертиза (документів)*, *журнал платежів* – *платіжний журнал*, *захист інформації* – *інформаційний захист*, *інформація автентифікації* – *автентифікаційна інформація*, *книга обліку розрахункових операцій* – *облікова книга розрахункових операцій*, *носії інформації* – *інформаційний носій*, *оператор телекомунікацій* – *телекомунікацій оператор*, *пакет програм* – *програмний пакет*; чи навпаки – іменник замінює прикметник: *випромінювальний пристрій* – *пристрій випромінювання*, *геопросторові дані* – *дані про геопростір*, *інсайдерська інформація* – *інформація від інсайдера*.

Синонімічні відносини можуть виникати між українськими термінами та інтернаціоналізмами чи як наслідок появи в мові запозичених лексем та використання їх поряд з питомим терміном. У термінології інформаційного права також спостерігаємо вияви такого типу синонімічних відношень. Так, наприклад, унаслідок впливу англійської мови поряд з терміном *дезінформація* використовують лексему *фейк*, замість терміна *газета* доволі часто вживають *таблоїд*, *таємна інформація* – *інсайд (інсайдерська інформація)*, *засоби масової інформації (ЗМІ)* – *медіа*. Система синонімів тісно пов’язана з процесами розвитку мови, тому зростання впливу англійської мови збільшує небезпеку «заповнення» української термінології англіцизмами, які здатні поступово «витиснути» українські слова-синоніми. Запозичені лексеми, як термінологічні, так і загальноживані, мають бути обгрунтовані та вмотивовані. Обирати між питомим і запозиченим терміном потрібно з розумінням того, наскільки точно запозичення передає зміст позначуваного поняття й відповідає традиціям термінотворення й терміновживання.

Отже, ставлення до явища синонімії в термінології двоєке. З одного боку, це процес, який впливає на системність термінології, а з іншого боку – перспектива розширення лексичного складу для задоволення певних завдань у реалізації якісного процесу обміну інформацією. Природне для загальнолітературної мови явище синонімії виявляє досить обмежене поширення в термінології галузі інформаційного права, що засвідчує її достатню впорядкованість та системність, адже поява нової галузі права, термінологія якої перебуває на етапі розроблення й стандартизації, уможливило виведення з термінології законодавства такого небажаного явища як синонімія. У той же час робота над диференціацією синонімічних термінів потребує продовження задля полегшення порозуміння між учасниками комунікації.

Література:

1. Гринев-Гриневич С. В. Терминоведение. Москва: Академия, 2008. 304 с.
2. Авербух К. Я. Общая теория термина. Иваново: Изд-во «Ивановский гос. ун-т», 2004. 252 с.
3. Шелов С. Д. Очерк теории терминологии: состав, понятийная организация, практические приложения. Москва: ПринтПро, 2018. 472 с.
4. Вакуленко М. О. Синтез дескриптивного та прескриптивного підходів у сучасній кодифікації українського наукового термінолексикону. Дис. ... д-ра філол. наук: за спец. 10.02.21 – “Структурна, прикладна та математична лінгвістика”. Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Національна академія наук України, Київ, 2020. 432 с.
5. Архипенко Л. М. Синонімія і варіантність в системі української економічної термінології. *Мілодій вчений*. № 9 (49), 2017. С. 233-237
6. Михайлова Т. Синонімічні відношення в українській науково-технічній термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Проблеми української термінології. Львів, 2004. № 503. С. 53-57. 4. Панько Т. І. Від терміна до системи. Львів: Світ, 1979. 148 с.
7. Шевченко М. Явище синонімії в терміносистемі нового цивільного законодавства України. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». Львів, 2006. № 559. С. 227-232.
8. Ус Г. Г. Українська термінологія сімейного права: генеза і структурно-системна організація. – Кваліфікаційна наукова праця на

правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, 2019. 235 с.

9. Волкова І. В. Лексико-семантична характеристика сучасної української фізичної термінології (на матеріалі спеціалізованих видань 90-х рр. ХХ ст.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2002. С. 9-12.
10. Козловець І. Синонімія у фінансово-кредитній термінології. *Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць*. Київ, 2003. Вип. V. С. 103-105.
11. Краснополська Н. Синонімія в термінології менеджменту. *Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць*. Київ, 2005. Вип. VI. С. 111-114.
12. Лепеха Т. Лексико-семантичні особливості термінів судово-медичної експертизи. *Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць*. Київ, 1998. С. 141-145.
13. Соколовська Т. Синонімія та антонімія як базові парадигматичні класи в українській терміносистемі з генетики. *Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць*. Київ, 1998. С. 171-174.
14. Сташко М. Абсолютні синоніми в бібліотечній термінології. *Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць*. Київ, 1998. С. 178-180.
15. Терещенко С. І. Синонімія в термінології (лексикографічний аспект). *Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць*. Київ, 2001. Вип. IV. С. 328-330.
16. Ковкіна Є. В. Синонімічні відношення термінів криміналістики. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2010. Вип. 30. С. 81-85.
17. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.
18. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. Москва: Высшая школа, 1987. 105 с.
19. Даниленко В. П. Лингвистические требования к стандартизуемой терминологии. *Терминология и норма: сб. статей / отв. ред. В. П. Даниленко*. Москва: Наука, 1972. 120 с. С. 5-32.

Melnyk P. Synonymic relationships of information law terminologies

Summary. This article is devoted to the study of the phenomenon of synonymy in the terminology of information law. The following types of semantic synonyms are distinguished in the terminology of this field: the use of parallel terms (synonymous terms) with parentheses; equal existence of full and short names; syntactic synonymy.

The analysis of the structure of the terminology of information law showed the presence in the general array of a significant number of analytical nominative constructions with insert elements in parentheses. Expletive constructions actually repeat a certain part of the definition. It has been found that such a manifestation of duplication limits the scope of the term's nomination in its initial perception. This phenomenon occurs during the codification of the terminology of new branches of scientific knowledge at the stage of active formation, when the common vocabulary used or the vocabulary of other fields of knowledge serves as a substrate for new terminology. Such linguistic redundancy ensures accurate understanding and adequate perception of information by the addressee. Some new concepts in the field of information law reveal instability, "mobility" of semantic volume, and this is the reason why the legislator codifies them using plug-ins, resulting in the use of parallel terms (synonymous terms) with parentheses.

Analysis of the lexical content of information and legal texts revealed equal use of full and short names, as well as syntactic synonymy: morphological substitution, affecting the external form of the token, is manifested in terminology by replacing the functional type of designation (replacement of parts of speech). It is established that the phenomenon of synonymy is quite limited in the terminology of information law, which indicates its sufficient order and system, because the emergence of a new branch of law, whose terminology is under development and standardization, allows the derivation of such undesirable phenomenon as synonymy.

Key words: term, terminology, information law, synonymous terminology.